

Недійсність правочинів. Коментар судової практики

У коментарі ставляться злободенні питання судової практики з позовної давності – її застосування, початок перебігу, зупинення, переривання, наслідки спливу тощо. Відповіді на питання дають науковці з посиланням на правові позиції вищих судових інстанцій із наданням чіткого їх обґрунтування.

Для суддів, адвокатів, студентів, викладачів та всіх, хто шукає відповіді на питання щодо недійсності правочинів.

Зміст

Перелік умовних скорочень	3
---------------------------------	---

Розділ 1

Загальні питання недійсності правочинів

1. Чи є визнання правочину недійсним мірою цивільно-правової відповідальності?	4
2. Чи повинен суд встановити наявність порушеного цивільного права або інтересу для задоволення позову про визнання правочину недійсним?	5
3. Чи можуть визнаватися недійсними односторонні правочини?	6
4. Чи можуть визнаватися недійсними непойменовані правочини (дії, що вважаються правочинами внаслідок їх сутності, наприклад відмова від права)?	8
5. Чи може визнаватися недійсним неукладений договір?	10
6. З якого моменту правочин визнається недійсним?	12
7. У яких випадках правочин може визнаватися недійсним на майбутнє?	14
8. Чи допускається тлумачення недійсного договору?	16
9. Чи допускається визнання недійсним зобов'язання?	17
10. Чи може визнаватися недійсним нормативно-правовий акт?	19
11. Як співвідносяться недійсність правочину і незаконність актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування?	22
12. Чи може визнаватися недійсним документ (протокол, свідоцтво, рішення)?	25
13. Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсності установчих документів юридичної особи?	29
14. Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсного запису в реєстрі?	33
15. Чи може визнаватись недійсним свідоцтво про право на спадщину? Чи є перелік підстав недійсності (ст. 1301 ЦК України) свідоцтва вичерпним?	34
16. Які наслідки недійсності свідоцтва про право на спадщину?	39
17. Чи є недійсність заповіту підставою для визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину, виданого за цим заповітом?	42

18.	Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсності торгів?	43
19.	Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсності емісії цінних паперів?	49
20.	Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсності векселя?	51
21.	Чи допускається застосування норм про недійсність правочинів до недійсності ордера?	53

Розділ 2

Суб'єкти, правомочні оспорювати правочини або/та вимагати застосування наслідків недійсності

1.	Хто може оспорювати правочин у суді?	57
2.	Коли і ким може оспорюватися правочин, яким порушуються інтереси неповнолітньої або малолітньої дитини?	62
3.	Чи може оспорювати правочин сторона, яка припустилася порушення?	64
4.	Чи може учасник господарського товариства оспорювати договір, вчинений товариством, з посиланням на порушення його корпоративних прав?	68
5.	Хто може бути позивачем та відповідачем у справах про визнання недійсним заповіту або про його нікчемність?	71
6.	У яких випадках до справи про визнання недійсним правочину залучаються нотаріуси та органи державної реєстрації прав та юридичних осіб?	71
7.	В якості кого залучається нотаріус при розгляді справи про визнання правочину недійсним?	72

Розділ 3

Загальна характеристика підстав недійсності правочинів

1.	Чи можуть заявлятися кілька підстав недійсності правочинів і чи вправі суд обирати одну з них?	75
2.	Чи може рішення суду містити одночасно кілька підстав визнання правочину недійсним?	76

3.	Чи може визнаватися недійсним договір на підставі ч. 3 ст. 203 ЦК України, якщо фізична особа, яка вказана як сторона договору, його не підписувала?	80
4.	Чи впливає на дійсність правочину скасування в подальшому підстав для їх вчинення (скасування акта державного органу або органу місцевого самоврядування, рішення органу юридичної особи або визнання його недійсним тощо)?	81
5.	Чи може визнаватися недійсним правочин, зміст якого побудовано на принципі свободи договору (тобто якщо позивач вважає, що умови договору суперечать закону, а відповідач – що вони основані на цьому принципі)?	84
6.	Чи можуть несправедливі положення договору бути підставою для визнання правочину недійсним (на прикладі ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів»)?	86
7.	Чи може бути порушення умов договору підставою для визнання його недійсним?	88

Розділ 4

Окремі підстави оспорюваності правочинів

Підрозділ 4.1. Порушення закону	90
1. Чи може правочин визнаватися недійсним як незаконний без позначення того нормативно-правового акта або норми права, які він порушує?	90
2. Як розуміти порушення закону, що є підставою для визнання правочину недійсним?	91
3. Чи всяке порушення закону є підставою визнання правочину недійсним?	94
4. Чи може визнаватися недійсним правочин, який порушує порядок його вчинення?	97
5. Чи може бути визнаний недійсним іпотечний договір, якщо він укладений іпотекодавцем без згоди особи, з якою він проживає однією сім'єю без реєстрації шлюбу?	100
6. Які підстави визнання недійсним значного правочину?	104
7. Які підстави визнання недійсним правочину із заінтересованістю?	107

8. Чи є недодержання сторонами правочину правил щодо державної реєстрації речового права на нерухоме майно підставою для визнання його недійсним? 111
9. Що вважається діяльністю з реалізації «пірамідальних схем» і чи можуть договори, укладені в рамках здійснення такої діяльності, бути визнані недійсними? 112
10. У яких випадках договір про відступлення права вимоги (цесія) вважається договором факторингу і чи може він бути визнаний судом недійсним у зв'язку з відсутністю ліцензії на здійснення факторингових операцій? 114
11. Які підстави визнання недійсним заповіту, прийняття спадщини та відмови від її прийняття? 117
12. Чи може визнаватися недійсним заповіт, посвідчений нотаріусом іншого нотаріального округу? 120
13. Які підстави визнання недійсними договорів про зміну розміру часток у спадщині та зміну черговості спадкування за законом?.... 123

Підрозділ 4.2. Порушення вимог до суб'єктів, які вчиняють правочини 124

1. За яких підстав правочин, вчинений фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, може бути визнаний судом недійсним?..... 124
2. Як впливає на дійсність договору, укладеного батьками малолітньої або неповнолітньої дитини, відсутність на це дозволу органу опіки та піклування?..... 126
3. Коли і ким може оспороватися правочин, яким порушуються інтереси неповнолітньої або малолітньої дитини? 129
4. Чи є підстави визнання недійсним договору поруки, укладеного без згоди боржника?..... 131
5. Чи може бути визнаний недійсним правочин непідприємницького товариства або установи, який не відповідає меті, для якої вони створені? 134
6. Чи може бути визнаний недійсним правочин, вчинений з порушенням хоча б однією із сторін господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності)?..... 137

7.	Чи може бути визнаний недійсним правочин, вчинений від імені юридичної особи її керівником з перевищенням повноважень?	139
8.	Чи може бути визнаний недійсним правочин, вчинений від імені юридичної особи її представником без повноважень?.....	143
9.	Як кваліфікується правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень?	145
10.	Чи може визнаватися недійсним правочин, вчинений керівником юридичної особи, якщо в подальшому були визнані недійсними рішення загальних зборів про його обрання?	147
11.	Чим відрізняється схвалення укладених договорів, що оспорується, від їх затвердження і погодження?	150
12.	У яких випадках правочин, вчинений особою без отримання дозволу (ліцензії), може бути визнаний недійсним?	153
13.	Які договори вважаються договорами щодо адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах?	157

Підрозділ 4.3. Вадн волі..... 160

1.	Що розуміється під помилкою, яка слугує підставою для визнання правочину недійсним?	160
2.	Як співвідносяться між собою вимога про недійсність правочину, вчиненого під впливом помилки, та тлумачення правочину?	164
3.	Чи є незнання закону однією зі сторін підставою для визнання правочину недійсним як такого, що вчинений під впливом помилки?	166
4.	Що розуміється під обманом та від кого він має виходити для визнання правочину недійсним?	167
5.	Чи може визнаватися недійсним односторонній правочин як такий, що вчинений під впливом обману?	169
6.	Чи може визнаватися недійсним заповіт з підстав вчинення його під впливом помилки або обману?.....	172
7.	Як розуміти «тяжку обставину» як підставу недійсності правочину?	173
8.	Як розуміти «вкрай невігідні умови» як підставу недійсності правочину?	178
9.	Чи можуть визнаватися недійсними правочини юридичної особи, якщо вона їх вчинила під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай невігідних умовах?.....	182

10.	До яких суб'єктів застосовується така підстава недійсності правочинів, як перебування в стані, коли особа не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними?	184
11.	Як довести те, що особа перебувала у стані, коли вона не могла розуміти значення своїх дій?	185
12.	Які дії розуміються як насильницькі, що впливають на дійсність правочину, та хто їх вчиняє?	188
13.	Як доводиться насильницький вплив на вчинення правочину?.....	190
14.	Чи може бути підставою визнання правочину, вчиненого юридичною особою, недійсним насильство, що застосовувалося стосовно особи, яка вчиняла цей правочин від імені юридичної особи?	191
15.	Чи може бути підставою визнання правочину, вчиненого юридичною особою, недійсним обман або помилка, якої припустилася особа, яка вчиняла цей правочин від імені юридичної особи?	193
16.	Між ким має відбуватися зловмисна домовленість, коли правочин укладається юридичною особою?.....	195
17.	Чи може заповіт бути кваліфікований як фіктивний правочин?	198
18.	Чи може бути визнаний недійсним договір, який вчинено з метою не допустити звернення стягнення кредитора на майно боржника?	199

Розділ 5

Наслідки порушення вимог закону до форми правочину

1.	Як кваліфікується правочин, вчинений з порушенням вимог щодо письмової форми, коли така форма вимагається законом?.....	202
2.	Як має бути кваліфікований договір, якщо фізична особа, вказана як сторона договору, його не підписувала?	204
3.	Як кваліфікується правочин, вчинений з використанням електронного документа, якщо законом щодо цього правочину вимагається письмова форма?	207
4.	Як кваліфікується договір, укладений з порушенням вимог щодо нотаріального посвідчення?	210
5.	Як кваліфікується договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх частини), якщо він укладений строком до трьох років без нотаріального посвідчення, але пролонгований на строк більше трьох років?.....	213

6. Чи може бути кваліфікований як нікчемний договір найму транспортного засобу, укладений фізичними особами – підприємцями, якщо відсутнє його нотаріальне посвідчення? 215
7. Чи може бути кваліфікований як нікчемний договір лізингу транспортного засобу, стороною якого є фізична особа, якщо відсутнє його нотаріальне посвідчення? 218
8. Як кваліфікується договір доручення, якщо факт його укладення підтверджується лише довіреністю? 221
9. Як кваліфікується договір позики, якщо факт його укладення підтверджується лише розпискою? 222
10. Чи є недотримання письмової форми кредитного договору підставою його нікчемності, якщо позичальником підписана тільки заява на отримання кредитних коштів? 225
11. Як кваліфікується договір банківського вкладу, якщо відсутні квитанції або інші документи, які б підтверджували внесення коштів вкладником до банку? 227

Розділ 6

Правові наслідки недійсності правочинів

1. Чи встановлені в ст. 216 ЦК України особливі правові наслідки недійсності правочину? 230
2. Чи може суд застосувати з власної ініціативи реституцію як наслідок недійсності оспорюваного правочину? 232
3. Чи підлягає застосуванню реституція як правовий наслідок недійсності правочину для повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, яке було відчужене третій особі? 234
4. Чи застосовується реституція в разі відсутності у сторони недійсного правочину майна, переданого їй другою стороною? 236
5. Чи застосовується реституція при визнанні недійсним договору найму (оренди)? 237
6. Чи зумовлює недійсність правочину скасування запису в державному реєстрі прав? 239
7. У яких випадках позивач у справі про недійсність правочину може вимагати відшкодування моральної шкоди? 242

8.	Які розрахунки провадяться між сторонами недійсного правочину поряд із застосуванням реституції?	244
9.	Які правові наслідки визнання недійсною відмови від прийняття спадщини?	245
10.	Чи має наслідком недійсність установчих документів юридичної особи недійсність договорів, укладених нею за час свого існування?	248
11.	Які правові наслідки недійсності попереднього договору?	250
12.	Чи допускається в судовій практиці визнання дійсним заповіту?	251
13.	Чи може бути визнано дійсним іпотечний договір, укладений у письмовій формі без нотаріального посвідчення?	252

Книги, які можуть вас зацікавити



Корпоративні спори.
Коментар судової
практики



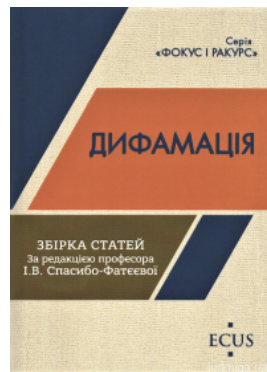
Цивільний
процесуальний кодекс
України



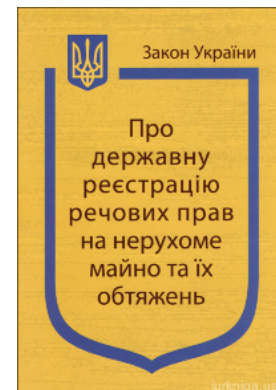
Захист права власності.
Правові позиції
Верховного Суду:
коментарі науковців



Закон України "Про
захист персональних
даних"



Дифамація. Збірка
статей



Закон України "Про
державну реєстрацію
речових прав на
нерухоме майно та їх
обтяжень"

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес



[Перейти на сайт](#) →